

Наталія Юдзінська

Ситуація на польсько-білоруському кордоні. Дослідницькі напрацювання

Добрий день. З радістю вітаємо вас на черговій лекції в рамках проєкту «Інтеграція в дії» («Акція Integracja»). Наша сьогоднішня гостя – Наталія Юдзінська, докторка гуманітарних наук, культурологиня та активістка. Вона є доцентом Інституту славістики Польської академії наук та членом групи «Дослідники та дослідниці на пограниччі». Її наукові інтереси включають міжвоєнний антисемітизм в університетах, Голокост і матеріальний вимір кризи на польсько-білоруському кордоні. Наталія є авторкою книги «По лівий бік коридору. Лавочне гетто у міжвоєнному Вільнюсі», опублікованої у видавництві Krytyka Polityczna. Вона збирає чергові номінації на важливі нагороди. Наші найщиріші вітання! З жовтня 2021 року Наталія возить гуманітарну допомогу людям на польсько-білоруському кордоні. Сьогоднішня лекція буде присвячена саме ситуації на польсько-білоруському кордоні.

Наталіє, дуже дякую за те, що прийняли запрошення і виступите з цією лекцією, надаю Вам слово.

Дякую Вам також, дуже дякую за запрошення, дуже дякую за інтерес до теми гуманітарної кризи, що триває на польсько-білоруському кордоні.

У своєму виступі я спробую дати вам уявлення про найважливіші речі, пов'язані з цією кризою, а також показати вам кілька фотографій з того лісу. Тобто те, що ми, як «Дослідниці і дослідники пограниччя», аналізуємо, що ми документуємо. Я почала їздити на польсько-білоруський кордон восени 2021 року, коли закінчила писати докторську дисертацію, присвячену лавочному гетто в Університеті Стефана Баторія у Вільнюсі.

У мене було трохи вільного часу у важкий момент завершення дисертації, і я справді думала, що хоча б інтелектуально відпочити від цієї теми, від теми виключення (ізоляції), зможу активно долучитися до підтримки.

Водночас дуже швидко з'ясувалося, що подорожні (мігранти), перетинаючи кордони нелегально, а потім перетинаючи Біловезьку пущу, проїжджали, серед іншого, через ландшафтний заповідник Владислава Шафера, який є частиною Біловезької пущі. А Владислав Шафер був одним з головних архітекторів лавкового гетто в міжвоєнний період в польських університетах. Це була етнорелігійна система виключення (ізоляції), яка передбачала, що єврейські студенти та студентки повинні були сидіти на окремих лавах від християн. Отже, це був такий перший рівень, на якому злилися два мої головні академічні інтереси.

Але також, говорячи про польсько-білоруський кордон і гуманітарну кризу на цьому кордоні, я би хотіла почати з самого початку, з контексту. Тобто, якщо ми говоримо про гуманітарну кризу, то чим ця криза насправді є.

Символічним початком гуманітарної кризи в Польщі став випадок, коли в середині серпня 2021 року преса повідомила про групу людей, які сиділи на галявині в Уснаржі. Ці люди, як незабаром з'ясувалося, були нелегальними мігрантами, які були захоплені польською прикордонною службою та армією і перевезені саме такими великими військовими вантажівками до села Уснарж Гурни, де їх мали перемістити до Білорусі, через кордон на інший бік.

Останні роки, до 2021 року, цей кордон був таким абсолютно зеленим кордоном.

Тобто, про перетин державного кордону нас інформували тільки знайомі всім нам інформаційні щити і прикордонні пости. І група з Уснаржа в середині серпня зрозуміла, що польська армія і польська прикордонна служба хочуть їх повернути назад до Білорусі, тобто застосувати проти них незаконну практику pushback (примусового повернення). Отже, вони вирішили присісти (влаштувати сидячий бойкот).

І дуже швидко, як ми бачимо на цьому фото зліва, на фото з порталу Podlaski24, білоруська прикордонна служба, або Прикордонний комітет Білорусі, з'явилася з іншого боку і оточила цю групу, яка присіла на знак протесту проти незаконної практики застосування проти них силового примусового повернення назад (pushback). Група сиділа на польській території, саме на державному кордоні. Цей прикордонний спектакль став таким символічним початком гуманітарної кризи.

Дуже швидко, 2 вересня, менш ніж через два тижні після перших повідомлень з Уснаржа, на території Польщі було введено надзвичайний стан у понад 180 муніципалітетах Підляського та Люблінського воєводств. Цей стан охоплював різні міста та прикордонні райони, а його ширина коливалася від двох кілометрів до понад чотирнадцяти кілометрів, як ми бачимо на центральному знімку, тобто переважно в районі Біловезької пущі. І ця межа зони та віднесення сіл до зони було запроваджено так швидко особами, які приймали рішення, що вона розділила музей і меморіальне місце в Собібожі навпіл, таким чином розділивши два масові поховання, одне з яких залишилося всередині зони, а інше – поза нею. Доступ до зони мали лише мешканці та мешканки, а також люди, які працювали в зоні. Гуманітарним організаціям доступ був заборонений, журналістам доступ був заборонений. Тому протягом трьох місяців, коли юридично діяла зона надзвичайного стану, а потім протягом наступних семи місяців, коли діяв указ, який де-факто дублював карту заборони в'їзду, в ці населені пункти не пускали ЗМІ, не пускали гуманітарних активістів. Моніторити те, що відбувається, принаймні в значній мірі, було неможливо. Дуже швидко територія була мілітаризована.

Операції проводилися дуже іміджево. Тобто раптова поява армії, раптова поява військ на вулицях, бронетехніки, а також різних інших транспортних засобів призвела до того, що мешканці і жителі навколишніх територій почали жити у великому стресі і напруженні, як перед війною, оскільки не було відомо, як буде виглядати наступний день.

З цією метою польська держава пропагувала і проводила різні заходи на підтримку своїх політичних рішень, наприклад, польська пошта випустила спеціальну марку, Національний банк Польщі також випустив спеціальну монету – «Murem za polski mundur». У школах, у молодших класах, а також у дитячих садках дітей заохочували розмальовувати листівки.

Уся ситуація дійсно була «оформлена» як гібридна війна, яку Олександр Лукашенко націлив на Польщу, і на Європейський Союз, а зброєю і кулями в ній мали стати саме подорожні (тут це люди, які намагалися нелегально перетнути кордон, мігранти).

Після 24 лютого 2022 року, тобто після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну і війни в Україні, ситуація змінилася настільки, що південна ділянка східного кордону, тобто польсько-українського кордону, була повністю відкрита для людей, які втікали від війни в Україні. У той же час, на північній ділянці, тобто на польсько-білоруському кордоні, продовжувалася расистська політика насильства і політика використання pushbacks, тобто вилучення людей в лісі і перекидання їх через дріт в Білорусь. А також одним з найбільш відтворюваних образів у ЗМІ був «Великий марш», саме так його називали в ЗМІ, особливо державні ЗМІ, тоді як приватні ЗМІ також брали участь у відтворенні цих образів, так званий

«Марш на Кузніці». Від польських служб подорожуючі (мігранти) отримали вказівку перетинати кордон лише на прикордонних переходах, тому організована група почала рухатися пішки в напрямку прикордонного переходу в Кузніці, який був одним із пунктів перетину кордону. Пункт перетину кордону в Кузніці Білостоцькій був відкритий, але дуже скоро цей пункт перетину кордону був закритий, що, звичайно, викликало гнів і лють серед людей, які вже перебували в прикордонних лісах протягом багатьох тижнів. Це були люди переважно з країн Близького Сходу, в тому числі з Афганістану, звідки польська армія в той самий час евакуювала свій особовий склад. Цим людям було відмовлено в праві просити притулку.

Сили територіальної оборони після 24 лютого провели чітке розмежування, хто є нібито біженцем, а хто нібито мігрантом. І це розмежування було і буде дуже чітким весь час. Тобто людям на шляху до польсько-білоруського кордону відмовляють у праві називати себе біженцями, намагаються вписати їх у рамки міграції, так, ніби їхнє рішення – це просто пошук кращого життя. Проте часто ці люди також є вихідцями з територій, охоплених війною.

Вже більше року драматична ситуація триває і в Судані.

Ми також зустрічаємо людей з Судану на польсько-білоруському кордоні.

Законодавчий акт про будівництво так званого захисту державного кордону був прийнятий дуже швидко. Тут варто зазначити, що будівництво відбулося без тендеру і почалося будівництво стіни, фізичного бар'єру на польсько-білоруському кордоні, який загалом становить понад 400 км, при цьому частина його складається з річкових ділянок, як та, яку ви бачите на цій фотографії, і ми також можемо бачити укріплення зліва. Це не та огорожа, однак, на березі річки ви можете побачити і протитанкові бар'єри, і колючий дріт, точніше, спіральну армовану колючу стрічку. Це ще одне фото цього паркану, вже досить сучасне, зроблене кілька тижнів тому. Паркан заввишки 5,5 метрів, увінчаний колючим дротом, і вздовж нього також встановлено близько 3 000 камер цілодобового спостереження і тепловізорів. Для будівництва самого паркану було використано 50 тис. тонн сталі, 40 тис. сталевих прольотів, 38,8 тис. стовпів. А вартість будівництва цього паркану, тобто самої фізичної конструкції, склала 1,6 мільярда злотих.

І під час етнографічної розвідки польсько-білоруським кордоном, яку ми проводимо з аспіранткою Інгою Гайдарович, ми визначили, що це настільки абстрактна сума, що, можливо, варто було б її на щось перевести. Індивідуальний план інтеграції, який польська держава пропонує біженцям і біженкам, або шукачам притулку загалом. Загальна сума грошової допомоги на покриття витрат на проживання та витрат, пов'язаних з вивченням польської мови, на які мають право іноземці, становить від 721 до 1450 злотих на місяць.

Таким чином, щорічний перерахунок вартості стіни забезпечив би такий вид підтримки для понад 92 000 осіб, які прибувають до Польщі.

У паркані також є 100 так званих службових воріт. На фото ми бачимо одні з них. Так чи інакше, це фото було зроблено на так званому колишньому туристичному велосипедному переході в Біловезі. Ця місцевість прославилася тим, що наприкінці травня 2023 року біля паркану стояла група людей з великою кількістю дітей. Вони стояли на польській території, оскільки сама стіна не стоїть на державному кордоні, а стоїть на польській території, тому ці люди, які стояли по той бік паркану, одночасно перебуваючи на польській території, подали прохання про надання притулку, але в цьому праві їм було відмовлено.

Службові ворота, які ви можете побачити тут, на презентації, на фото, також використовуються для незаконної практики примусового повернення польською прикордонною службою до лінії державного кордону, що називається «переміщенням до лінії державного кордону».

Стіна розділяє ландшафт, стіна повністю розділила цей простір, вона надала йому нових значень, він став дуже небезпечним простором також для подорожніх (мігрантів). Відтоді, як вона була побудована, ми разом з активістами Прикордонної групи, надаючи гуманітарну підтримку подорожнім, все частіше стикаємося з травмами або пораненнями, спричиненими не лише порізами колючим дротом, це дуже глибокі рани рук, кистей, ніг, а також обличчя, але ми також стикаємося з різного роду вивихами, тріщинами та переломами, спричиненими звичайним зістрибуванням з цієї стіни.

Дозвольте мені на мить повернутися у 2021 рік і середину листопада, коли ми з моєю колегою-докторантом Ніною Бойченко, маючи досвід надання гуманітарної допомоги мігрантам на одній з активістських баз на Підляшші, дуже швидко вирішили, що у нас є інші привілеї, які ми могли б використати в лісі. І ми створили групу «Дослідники і дослідниці на пограниччі». Ми дуже швидко вирішили, що нам потрібно негайно створити і почати наповнювати архів гуманітарної кризи, створити більшу команду, почати збирати дані і документувати, а також проводити зустрічі за участі дослідників і науковців. З ними ми вирішили, що будемо зустрічатися на семінарах «Дослідники і дослідниці на пограниччі», і що ці семінари не будуть проводитися в центральних і великих міських центрах, наприклад, у Варшаві чи Кракові, а це будуть семінари, які будуть проводитися на кордоні.

І перший з них відбувся 10 та 11 грудня 2021 року у Свінорі в гміні Наревка, а загалом відбулося 19 таких семінарів, на яких було виголошено 127 доповідей. Були різні типи презентацій, були воркшопи, доповіді, кілька наукових розвідок. Також відбувся один міжнародний семінар у квітні 2023 року. Другий міжнародний семінар ми організуємо наприкінці травня 2024 року. «Дослідниці і дослідники пограниччя», вони також займаються видавничою діяльністю.

Від самого початку ми також прагнули інформувати про гуманітарну кризу на польсько-білоруському кордоні якомога більше, але також у найбільш доступний спосіб. Тому ми дуже швидко вирішили створити соціальний архів гуманітарної кризи, де ми попросили різних фахівців написати письмові свідчення у науково-популярній формі, які можна було б розмістити на сайті. Крім того, багато хто з нас також публікує тексти в наукових журналах. Я настійно рекомендую вам заглянути на сайт «Дослідниць і дослідників на пограниччі». Тут ви можете знайти багато аналітичних матеріалів, в тому числі дослідження того, чому люди змушені приймати рішення йти таким нелегальним шляхом.

На цьому етапі я хотіла б показати, як виглядає документування, яке ми ведемо, і який ефект воно може мати. У моєму випадку це було багатомісячне документування, яке я здійснювала і продовжую здійснювати у просторі місць міграції на польсько-білоруському кордоні, а саме покинутих таборів, як ми називали їх з Ромою Сендиною.

І в рамках дослідження, спочатку в рамках документування, а потім в рамках дослідження цих візуальних матеріалів, нам вдалося з Ромою Сендиною показати або фактично представити два типи таких попередніх типологій. Перша типологія стосується самих міграційних локацій, тобто того, з яким типом таборів ми маємо справу.

Разом з Ромою Сендиною ми змогли виділити чотири основні типи таких таборів.

Перший – це зупинка на шляху, локація, де люди просто зупиняються на деякий час, їдять або п'ють, залишають якісь дрібні речі, зазвичай сміття або речі, які не потрібні для подальшої подорожі, і йдуть далі.

Ще одна така точка – це нічний табір. Це простір, який дуже глибоко захований, переважно в Біловезькій пущі, як ми досліджували, далеко від офіційних маршрутів, тобто пішохідних стежок і доріг.

Наступною зупинкою є так званий посадочний табір, який є таким простором, де закінчується лісовий етап шляху мігранта, де люди залишають всі речі, які придбали лише для переходу через ліс, і сідають на таємний транспорт, який у Польщі є злочинним. Тобто, в Польщі офіційно цей вид транспорту називають пересадкою до контрабандиста, який везе їх далі до місця призначення.

Останній тип табору – це табір примусового переміщення, тобто місце, де люди були захоплені силовими структурами і звідки їх примусово вивозять на інший бік кордону.

Про функціональність табору можна зробити висновок через об'єкти, які розташовані на його території. У таборі примусового переміщення ми знаходимо всі типи об'єктів, які можна знайти на польсько-білоруському кордоні. Включаючи, як бачимо, недоїдки. Простір виглядає як такий тимчасовий життєвий простір, з якого людей раптово ніби вилучили. Ми також бачимо, що лісовий покрив або ґрунт навколо нього має ознаки боротьби, потоптаний сильно.

Порозкидувані речі, безлад. Часто в таких локаціях, якщо в групі були діти, можна знайти дитячі іграшки або предмети, що раніше належали дітям.

Такий приклад табору-вокзалу також показує нам, що такі локації здебільшого розташовані біля самих доріг, звідки люди вже пересідають на організований транспорт.

І в цьому типі таборів ми найчастіше можемо знайти речі, які були залишені, так звані допоміжні речі, тобто речі, які були придбані з єдиною метою перетину лісу, тобто подорожі лісом.

Це різні види утеплених штанів, це водонепроникні черевики, чи то калоші, чи то трекінгові черевики, це куртки, це термобілизна, наприклад.

Ось приклад особистих речей, які можна знайти в цих таборах.

Особисті речі найчастіше можна знайти в таких місцях одразу після pushbacku або в такій досить гібридній формі табору, як табір втечі.

Це також тип локації, де група раптово чимось налякана, чи то звуком, чи то світлом, залишає свої речі і просто тікає, щоб сховатися.

Предмети також можуть багато розповісти нам про культуру походження людей. Це так звані об'єкти, як їх назвав Рома Сендика, об'єкти соціального походження. Ми бачимо тут, серед іншого, молитовники, але також знаходимо цигарки з написом про шкідливість куріння, написаним арабським алфавітом.

Я думаю, що ці предмети можуть по-різному розповісти нам ніби про окремих подорожніх, про умови, в яких вони перебувають у групі. Наприклад, якщо у людини залишилися сигарети з написом про шкоду куріння, зробленим арабською в'яззю, це означає, що вона, напевно, була в лісі відносно недавно. Це означає, що навіть якщо у неї був запас цих сигарет, то він ще не закінчився.

Ми знайшли багато таких місць у Біловезькій пущі. Звичайно, ця документація, яку ми зберігаємо, містить майже тисячу фотографій багатьох і багатьох локацій такого типу, але також і багатьох об'єктів.

Серед локацій, які так чи інакше є значущими для мене, також для мене як дослідниці Голокосту, були місця, які можна класифікувати як нічний табір, але якийсь такий особливий.

Тобто це шалаш, це укриття. Ось одна з таких локацій у Біловезькій пущі, яку я документую вже дуже давно, тому тут є фото з травня 2022 року, тут з жовтня того ж року, тут з лютого 2023 року і фото майже через рік, коли видно, що ця локація не виконує цієї первісної функції, її вже важко назвати шалашом. Ми також можемо спостерігати інші подібні локації в Біловезькій пущі.

І тут я також хочу сказати, що я, як культуролог, дослідник Голокосту, я читаю ці простори як матеріалізацію причинно-наслідкових зв'язків між подорожніми людьми.

Я маю на увазі, що на цьому етапі, з дуже обмеженими засобами, дуже обмеженими ресурсами, люди намагаються хоч трохи покращити своє існування, свою потребу провести ніч, або принаймні кілька годин у лісі, або ж підвищити можливість сховатися.

Це та сама локація у грудні 2022 року, а тут ми бачимо її у червні 2023 року.

За розподілом речей всередині ми також можемо зробити висновок, що локація багато разів використовувалася подорожніми. Про це свідчать не лише переміщені речі, але й речі, які неодноразово змінювалися. Наприклад, якщо кілька днів тому було сухо, а тут дах або стіни цього укриття були закриті спальним мішком, і людина, яка подорожувала зі спальником, мала мокрий спальний мішок, ми бачимо, що вона його замінила. Також ковдри NRC, які стали таким неформальним символом гуманітарної кризи на польсько-білоруському кордоні, знайдені в цих місцях, також були розгорнуті і використовувалися подорожніми. Так само, як на цій фотографії, як ми бачимо. Тобто, речі переміщувалися, речі також якимось чином обшукувалися. Тобто, люди шукали щось, що могло б покращити їхню подорож. Я говорю про все це ще й тому, що візуальний аналіз тут не є єдиним, і самі об'єкти і ці локації не є єдиним джерелом даних, які ми маємо у випадку таких локацій. Значною мірою це також і знання, можна назвати його дискурсивним, та просто свідчення самих подорожніх, самих будівничих цих локацій – цих шалашів.

У випадку з місцем, яке я зараз показую на слайді, я була свідком того, як це місце будувалося, зустрічалася з його архітекторами та будівничими. З екстреного виклику груп допомоги я дізналася, що це місце використовувалося пізніше. Це було важливе місце для мене, щоб дослідити, що говорить нам сама матеріальність, і наскільки вона доповнюється нематеріальним знанням, тобто дискурсивним знанням, що базується на свідченнях.

Тут є інший тип схованок, який був створений у викорчуваному дереві. Це така коренева система з дерном, яка якимось чином створила досить природне сховище. Вона ховає від дощу, холоду і вітру.

Але ми не включили всі типи локацій у наше дослідження з Ромою Сендиною. Існує також одна особлива місцевість, яка, на жаль, стає все більш характерною для гуманітарної кризи на польсько-білоруському прикордонні. Це місце смерті. На кладовищах Підляшшя, поруч з могилами людей, які жили там, жили там поколіннями або жили там досить короткий час, поруч з могилами місцевої громади, є також могили людей подорожніх, мігрантів.

Таких могил стає все більше і більше. Ось муніципальне кладовище в Наревці і ще одне фото з Мізара, мусульманського кладовища в Бохониках. На даний момент там 10 могил, а на даний момент кількість людей, які загинули на польсько-білоруському кордоні, становить близько 100 осіб. Тобто, ми вже можемо бачити, скільки людей було вбито цією політикою прикордонних режимів і, ми б сказали, також нелюдською практикою примусового повернення.

Я повернуся на мить до цієї фотографії, яка стосується саме цього простору цвинтаря, тому що в етнографічній розвідці, про яку я вже згадувала, яку ми проводимо з Інгою Гайдарович, ми також розглядаємо простір цвинтаря в тому сенсі, в якому власне функціонувала сама церква ще з середньовічних часів.

Тобто церква мала таку особливу автономію, що люди, які вважалися поза законом, могли знайти притулок у цій церкві, і світський закон закінчувався біля воріт цієї церкви.

Цвинтар також мав такі ж права, тобто на ньому можна було знайти притулок. І я хотіла б закінчити свій виступ саме цим питанням, яким ми з Інгою Гайдарович закінчуємо нашу етнографічну розвідку. Тобто, чи цей цвинтарний простір, чи це єдиний притулок, який польська держава хотіла б запропонувати подорожнім (мігрантам)?

Дякую.

Щиро дякуємо за те, що прослухали цю лекцію. Ми також запрошуємо вас переглянути інші лекції, записані в рамках проекту «Інтеграція в дії».

Проект фінансується Ісландією, Ліхтенштейном та Норвегією з фондів Європейської Економічної Зони та Норвегії в рамках програми «Активні громадяни – Регіональний фонд».

Ви можете знайти всі ці лекції на нашому каналі YouTube.

Там ми називаємо себе «Stowarzyszenie dla Ziemi».

Щиро дякуємо.